

ატკური წითელფიგურული ლეკითოსები ბათუმის არქეოლოგიური მუზეუმიდან
Attic Red-Figure Lekythoi from the Batumi Archaeological Museum

ნინო ძნელაძე
სსიპ აჭარის მუზეუმი,
ისტორიის აკადემიური დოქტორი
ბათუმის არქეოლოგიური მუზეუმი,
მეცნიერ-თანამშრომელი
Nino Dzneladze
LEPL Adjara Museum,
Batumi Archaeological Museum,
Academic Doctor of History

DOI: <https://doi.org/10.52340/wbam.2023.04>

აბსტრაქტი: ფიჭვნარის კლასიკური ხანის სამაროვნის მრავალწლიანი არქეოლოგიური კვლევის შედეგად ბათუმის არქეოლოგიური მუზეუმში თავი მოიყარა ატიკური კერამიკული ჭურჭლის მდიდარმა კოლექციამ, რომლის განსაკუთრებულ ნაწილს ლეკითოსები (სანელსაცხებლე ჭურჭელი) წარმოადგენს. მუზეუმში დაცულია ამ ჭურჭლის თითქმის ყველა ტიპი. ლეკითოსი, როგორც დაკრძალვის რიტუალის მნიშვნელოვანი ატრიბუტი, გვხვდება ფიჭვნარის სამარხებსა და დაკრძალვის შემდეგ სახელდახელოდ გამართულ სარიტუალო მოედნებზე. გამოიყოფა მასობრივი წარმოების მარტივორნამენტიანი და ინდივიდუალურად შექმნილი ნიმუშები. საყურადღებოა ლეკითოსების კოლხურ სამაროვანზე აღმოჩენის ფაქტიც. მოხატულობის თემატიკა ძირითადად დაკავშირებულია გარდაცვალებასთან და გარდაცვალების შემდეგ არსებობასთან. წინამდებარე სტატიაში წარმოდგენილია ფიჭვნარის ძვ. წ. V საუკუნის ბერძნულ ნეკროპოლისზე აღმოჩენილი ორი წითელფიგურული ცილინდრულტანიანი ლეკითოსი, რომლებიც ძვ. წ. V ს მეორე მეოთხედის ოსტატის, ესქინეს მხატვრის სახელოსნოს უნდა ეკუთვნოდეს. ერთ მათგანზე (ძვ. წ. V ს ბერძნული სამაროვანი, სამ. 216, აღმოჩნდა 2000 წელს) მოცემულია დაკრძალვის შემდგომი რიტუალი: ქალი შესაწირავით სამარხის ბორცვთან, ხოლო მეორე ლეკითოსზე (ძვ. წ. V ს ბერძნული სამაროვანი, სამ. 260, აღმოჩნდა 2005 წ.) - ფრთოსანი ქალღმერთი ჩირაღდნით.

საკვანძო სიტყვები: ფიჭვნარი, ლეკითოსი, ესქინეს მხატვარი, წითელფიგურული კერამიკა.

Abstract: As a result of many years of archaeological research of the Pichvnari cemetery, a rich collection of Attic ceramic pottery was gathered in the Batumi Archaeological Museum. Lekythoi (oil flask used at baths and gymnasiums and for religious or funerary purposes) are a special part of the collection. There were preserved almost all types of lekythoi. Lekythoi, as an important attribute of the funeral ritual, are found in burials and on funeral feast sites of Pichvnari. There are both simple ornamented samples of mass production and individually painted ones. It's noteworthy that lekythoi were found at the Colchian cemetery. The theme of the painting is mainly related to death and existence after death. The article presents two red-figure lekythoi of the 5th century BC. found at the Pichvnari Greek cemetery. They have been attributed to the Aischines Painter, the master of the second quarter of the fifth century BC. One of them (Pichvnari Greek necropolis, burial 216, discovered in 2000) has the scene of funeral ritual: a woman with a sacrifice, and the other (Pichvnari Greek necropolis, burial 260, discovered in 2005) - a winged goddess with a torch.

Key words: Pichvnari, lekythos, Aischines Painter, Red-figure pottery.

ბათუმის არქეოლოგიური მუზეუმის ატიკური მოხატული კერამიკული ჭურჭლის მრავალფეროვანი კოლექციის განსაკუთრებული ნაწილია ლეკითოსები. როგორც სანელსაცხებლე ჭურჭელი, და, შესაბამისად, დაკრძალვის რიტუალის მნიშვნელოვანი ატრიბუტი, ლეკითოსი გვხვდება როგორც სამარხებში, ისე დაკრძალვის შემდეგ სახელდახელოდ გამართულ სარიტუალო მოედნებზე. გამოიყოფა მასობრივი წარმოების მარტივორნამენტისა და ინდივიდუალურად შექმნილი ნიმუშები. მოხატულობის თემატიკა ძირითადად, რასაკვირველია, დაკავშირებულია გარდაცვალებასთან, გარდაცვალების შემდეგ არსებობასთან, სულის განწმენდისა (κάθαρσις) და მკვდრეთით აღდგომის იდეასთან. მუზეუმში დაცულია ფიჭვნარში აღმოჩენილი ძვ. წ. V-IV სს პერიოდში დამზადებული ლეკითოსების თითქმის ყველა ტიპი. ამჯერად წარმოგიდგენთ ფიჭვნარის ძვ. წ. V საუკუნის ბერძნულ ნეკროპოლისზე აღმოჩენილ ორ წითელფიგურულ ცილინდრულ ლეკითოსს, რომლებიც ძვ. წ. V ს მეორე მეოთხედის ოსტატის, ესქინეს მხატვრის სახელოსნოს უნდა ეკუთვნოდეს. ასე მას ჯ. დ. ბიზლიმ უწოდა პირობითად ბოსტონის სახვითი ხელოვნების მუზეუმში დაცულ ალაბასტრონზე მიწერილი სახელის - ΑΙΞΙΝΗΣ ΚΑΛΟΣ - მიხედვით (Beazley, 1925:320-323, No. 51).

ერთ-ერთი ამ ლეკითოსებიდან 2000 წელს ძვ. წ. V ს ბერძნულ სამაროვანზე (სამ. 216) აღმოჩნდა (კახიძე, ვიკერსი, 2004:70, სურ. 151)(ტაბ. I,1). ესაა წითელფიგურული ცილინდრული ლეკითოსი (ფორმა კანონიკური, ცალყურიანი, ჯამისებრპირიანი, ცილინდრული ტანი მხარს ქვემოთ ოდნავ შეზნექილპროფილიანი, დისკოსებრი ქუსლი). ჭურჭელს ყელის, პირისა და ყურის ფრაგმენტები აკლია. მხრის არე შემკულია რადიალურად განლაგებული გრძელი და მოკლე ხაზების რიგით. მასზე გამოსახული კომპოზიცია დაკრძალვის შემდგომ რიტუალთან უნდა იყოს დაკავშირებული. ცენტრში მოცემულია ქალის მარჯვნივ მიმართული ფიგურა, რომელსაც თავი უკან, მარცხნივ აქვს მიბრუნებული. წინ გაწვდილ მარჯვენა ხელში ფიალა უჭირავს, მარცხენა ხელის თითები გაშლილი აქვს. შემოსილია სახელოებიანი ქიტონით, მარცხენა მხარზე ჰიმატიონის კალთა აქვს გადადებული. მარჯვენა ტერფი ფასში, ხოლო - მარცხენა პროფილშია მოცემული. მარჯვენა ხელის ქვემოთ ნაჩვენებია ლოდისებრი გამოსახულება, რაც სამარხის ბორცვი ან საკურთხეველი უნდა იყოს. ფიგურა ზემოდან შემოსაზღვრულია მარჯვნივ მიმართული მარტივი მეანდრის ორნამენტით, ქვემოდან კი - რეზერვირებული ვიწრო ზოლით. ნახატი სქემატურია. სამწუხაროდ, ქალის სახის არეიმდენადაა დაზიანებული, რომ შეუძლებელია ვიმსჯელოთ თვალების გადმოცემის მანერაზე, რაც სხვა მახასიათებლებთან ერთად მნიშვნელოვანი იქნებოდა ჭურჭლის დათარიღებისათვის, მით უფრო, რომ სამარხში მხოლოდ ეს ნივთია აღმოჩენილი და, ლოგიკურია, პარალელურ დათარიღებულ სამარხულ ინვენტართან შედარება გამორიცხებულია, მაგრამ სახეზეა შესრულების სპეციფიკური, კონკრეტული ხელოსნისათვის დამახასიათებელი მანერა, რაც არა მარტო ათარიღებს, არამედ იძლევა ატრიბუციის, ავტორის დადგენის საშუალებასაც. მსოფლიოს სხვადასხვა მუზეუმების კოლექციებში დაცული რამდენიმე მსგავსი ნიმუში მოიძებნა, რომელთაგან პირდაპირი ანალოგია სანკტ პეტერბურგის სახელმწიფო ერმიტაჟის მოხატული ვაზების კოლექციის ესქინეს მხატვრის ლეკითოსი. მასზე გამოსახული კომპოზიცია ფიჭვნარის ეგზემპლართან შედარებით სრულადაა შემორჩენილი (საინვ. №B183, St. 1537, B872; პიცატის კოლექციიდან, აღმოჩენილია ნოლაში). თარიღდება ძვ. წ. 460 წ. (Передольская, 1967:139, таб., CXI.1). ასევე თარიღდება ათენში, ლენორმანის ქუჩაზე (აგორადან ჩრდილო-დასავლეთით) გათხრილ სამარხში აღმოჩენილი ესქინეს მხატვრის ლეკითოსი (Boulter, 1963:119, pl. 37, B7), რომელსაც ქ. ჰ. ე. ჰასპელსი აქვე აღმოჩენილი ბელდამის მხატვრის სახელოსნოს ლეკითოსების მიხედვით ძვ. წ. 470-460 წწ. ათარიღებს, უკიდურეს ქვედა საზღვრად კი ძვ. წ. 450 წ. მიუთითებს. ლეკითოსზე გამოსახული სახელოებიანი ქიტონითა და ჰიმატიონით შემოსილი ქალის მარჯვნივ მიმართული ფიგურა უკან იმზირება. მარცხენა ხელში სუროს ტოტი უჭირავს, მარჯვენა გაშლილი აქვს. იგივე პერსონაჟია გამოსახული ლეკითოსზე, რომელიც დაცულია

პრადის ეროვნულ გალერეაში (გოლც-კინსკის სასახლე, NM-HM10 1865). მას მარჯვენა ხელი წინ დადგმული კალათოსის ზემოთ უჭირავს, მარცხენაში კი - სარკე. თარიღდება ძვ. წ. 460-450 წწ. ეს ეგზემპლარი და ამავე გალერეაში დაცული ლეკითოსი ქალღმერთი არტემისის გამოსახულებით მნიშვნელოვანია ერთი დეტალის, მხრის ორნამენტის, გამო. იმავე დეტალს, რადიალურად განლაგებული ხაზების ორნამენტს, ვხვდებით ესქინეს მხატვრის სახელოსნოს კიდევე ერთ ლეკითოსზე, რომელიც ასევე პრადშია დაცული (CVA 1978:49, Pl 40.1(22.66)). ესქინეს მხატვრის ქმნილებებისათვის დამახასიათებელია ლეკითოსების მხრების შავფიგურული პალმეტებით მოხატვა, რაც, შესაძლოა, ადრეული ლეკითოსებისათვის უნდა იყოს დამახასიათებელი. ფიჭვნარის ლეკითოსზე კი რადიალურად განლაგებული ხაზების ორნამენტია, ისევე, როგორც პრადის გალერეის ნიმუშებზე. ამ ტიპის ყველა ეგზემპლარზე საერთოა მათზე გამოსახული ცენტრალური ფიგურის პოზიცია (მარჯვნივ მიმართული სხეული, უკან მობრუნებული პროფილი) და ცალკეული დეტალები (ფეხის ტერფების პოზიცია, გაშლილი ხელის მტევანი, მათი გადმოცემის სქემატური მანერა და სხვ.), რაც მეტყველებს იმაზე, რომ ისინი ერთ, კერძოდ კი, ესქინეს მხატვრის სახელოსნოში უნდა იყოს დამზადებული.

მეორე ლეკითოსი, რომელიც, როგორც ჭურჭლის ფორმით, ისე მასზე მოცემული კომპოზიციის შესრულების მანერით, ასევე შეიძლება მივაკუთვნოთ ესქინეს მხატვრის სახელოსნოს, ფიჭვნარის ძვ. წ. V ს სამაროვანზე (სამ. 260) აღმოჩნდა 2005 წელს (კახიძე, ვიკერსი, 2004:72, სურ. 260) (ტაბ. I,2). მასზე გამოსახულია მარჯვნივ მიმართული ფრთოსანი ქალღმერთი ჩირადნით მარცხენა ხელში. ფიგურა მოსასხამშია გახვეული, რომლის ქვემოთ ჩანს სიარულისას აფრიალებული ქიტონის დრაპირებული კალთა, მოსასხამიდან გამოყოფილი აქვს ჩირადნის ხელის მტევანი. ქალღმერთს მასიური ნიკაპი და წინ წამოწეული ქვედა ტუჩი აქვს. საკოსით შებურული თავი ტანთან შედარებით მოზრდილია. არაპროპორციულად დიდია და სქემატური, ასევე, ხელის მტევანიც. თვალები პროფილში სწორადაა გამოსახული. ზედა ქუთუთო სწორი ხაზითაა გადმოცემული, ქვედა კი - რკალით, თვალის გუგა ზედა ქუთუთოსთანაა მიახლოებული. ფრთოსანი ქალღმერთი შეიძლება იყოს განთიადის ქალღმერთი ეოსი ან გამარჯვების ქალღმერთი ნიკე. ქალღმერთის იდენტიფიკაციისათვის საინტერესო ვერსიას აჩენს მოსკოვის კუშკინის სახელობის სახვითი ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის კოლექციაში დაცული პროვიდანსის მხატვრის ლეკითოსზე გაკეთებული გრაფიტო ANANKE, რომელიც ჩირადნის ფრთოსანი ქალღმერთის გამოსახულების გვერდითაა ამოკაწრული (Сидорова, Тугушева, Забелина, 1985:43, таб., 83). ანანკე აუცილებლობის, გარდაუვალობისა და ბედისწერის ქალღმერთია ბერძნულ მითოლოგიაში, რომელსაც ბერძნები სიკვდილის ღვთაებადაც თვლიდნენ, რადგანაც სიკვდილი გარდაუვალია (მითოლოგიური ლექსიკონი, 1972:32). თუ მხედველობაში მივიღებთ იმასაც, რომ ჩირადნის, როგორც სიმბოლო, სინათლეა, რომელიც გარდაცვლილებს გზას უნათებს საიქიო ცხოვრებისაკენ, ლოგიკური იქნება, სამარხეულ ინვენტარზე გამოსახული ჩირადნის ფრთოსანი ქალღმერთის გამოსახულება ანანკედ მივიჩნიოთ, რადგანაც ბერძნები დაკრძალვის რიტუალისათვის შერჩეული ჭურჭლის მოხატულობის სიუჟეტში ყველა დეტალს დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ.

ამრიგად, ორივე ლეკითოსის როგორც ფორმა, ისე მოხატულობის დეტალები გვაძლევს საშუალებას ისინი უყოყმანოდ მივაკუთვნოთ ესქინეს მხატვრის წრის სახელოსნოს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მითოლოგიური ლექსიკონი, შემდგენელი: გაფრინდაშვილი ნ., თბილისი, 1972
2. კახიძე ა., ვიკერსი მ., საქართველო-ბრიტანეთის ერთობლივი არქეოლოგიური ექსპედიცია, 1998-2002 წწ., ფიჭვნარი I, 2004
3. კახიძე ა., ვიკერსი მ., საქართველო-ბრიტანეთის ერთობლივი არქეოლოგიური

ეცხედობა, 2003-2007 წწ., ფიქვნარი VI, 2014

4. Beazley, J. D., *Attische Vasenmaler des rotfigurigen Stils*, Tübingen, 1925

5. Boulter, C. G., *Graves in Lenormant Street, Athens*, *Hesperia*, 01/04/1963

6. CVA - *Corpus vasorum Antiquorum: Tchécoslovaquie*. Prague, Université Charles, Jan Bazant, Jan Bouzek, Marie Dufkova, Iva Ondrejko, Academia Prague, 1978

7. Передольская А.А., *Краснофигурные аттические вазы в Эрмитаже*, «Советский художник», Л., 1967

8. Сидорова Н.А., Тугушева О. В., Забелина В.С., *Античная расписная керамика*, М., 1985.

Tab. I

